

Текши малга—
арбынду азырал!

Агитатордын БЛОКНОДЫ

1985

ИЮЛЬ

7 №

Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегер!

АГИТАТОРДЫҢ БЛОКНОДЫ

КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын пропаганда ла
агитация бөлүги

1985 j.
Июль
7 №

Башкы редакцияда

БАЖАЛЫКТАР

Малга ток азыралды артыкташтыра белетейли	3
Пландарды ла молјуларды бӯдӯрери учун	7
Коммунисттер баштаганыла	10
Колхозчыларды јангы једимдерге оморкотты	12
Туулу Алтай келер 15 јылда	14
Бастыра улустын кереги	20
Эл-јоннын ийдези тын	24
Азияда ла бастыра телекейде амыр-энчӯ учун тар- тыжуда	28
Санаа алынар ой јеткен	32

СОДЕРЖАНИЕ

Заготовка — ударный труд	3
Выполнение планов и обязательств	7
Под руководством коммунистов	10
Вдохновляет к новым достижениям	12
Горный Алтай в ближайшие 15 лет	14
Всенародное дело	20
Могущество силы народной	24
Борьба за мир во всем мире	28
Пора призадуматься	32

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Сдано в набор 5.07.85. Подписано к печати 23.07. 1985 г.
АН 12732. Формат 60X84 1-16. Усл. п. л. 2,2,. Уч-изд.
л. 1,86. Тираж 450 экз. Заказ 2245. Цена 4 коп.
Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издатель-
ства, г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36. Горно-Ал-
тайская типография, пр. Коммунистический, 27.

МАЛГА ТОҚ АЗЫРАЛДЫ АРТЫҚТАШТЫРА БЕЛЕТЕЙЛИ

Туулу Алтайдын колхозторында ла совхозторында малга азырал белетеер иш өдөт. Бу иштен малдан алар продукцияны көптөдөр пландар ла молжулар бүдери камаанду. Бистин областьта азырал белетеер иш малды өскүрери жанынан партиянын ла башкарунын некелтелерин эмди тургуза жеткилдебей туру деп айдар керек. Кезик райондор, колхозтор ло совхозтор малга азыралды ас белетегилейт. Азырал эдер жакыталар бүдери, белетелген азыралдын чындыйы көп учуралдарда күннин аайынан камаанду болуп јат. Аштын ла үрендеп өскүрген өлөнгин тўжўми јабыс, сугарылган јерлерден тўжўм ас болуп турат. Азырал белетеер иштерде механизация ујан.

Быјылгы јылда өткөн јылдарда болгон једикпес-тутактарды јоголтор керек. Кўн кандый турары: ајас, ајса, јут-јулакај болор бо? — онызы бистен камаан јок. Онын учун ишти чике төзөөри, азырал белетеерге јарамыкту кажы ла часты тузаланары јакшы чындыйлу азырал белетеп алгадый јангы аргалар, эп-сўме табары кыйалта јоктон керектў.

Кезик јерлерде бу јаан учурлу ишке коомой белетенгени билдирет. Азырал белетејтен техника јетире тузаланылбайт. Зоотехнический науканын једимдери, азырал белетееринде јангы технология элбеде тузаланылбай јат.

Он биринчи бешјылдыктын калганчы јылында Туулу Алтайда общественный малга азырал белетеер программада 188048 тонн өлөнг, 125750 тонн сенаж ла монокорм, 283995 мун тонн силос, 25425 тонн салам, 8174 тонн өлөнгин витаминду кулуры, малга азырал эдер 25106 тонн аш белетеери темдектелген. Бастыразы 191 мун тонн азырал-единица белетелер учурлу. Ол 1984 јылда белетелгенинен чик јок көп. Ол до кире белетеп алган азырал областьта мал өскүрер иш керексип турганын јеткилдебей туру. Келер өйлөрдө азыралды эки катап көп белетеп турары керектў болор. Задача јаан, је оны областьтын колхозторы ла совхозторы бүдүрер аргалу. Оны бүдүрери областьтын партийный организациязынан, јербойындагы Советтерден, хозяйстволордын башкараачыларынан јаан төзөмөл иш ле творческий баштанкај, чокым ууламјылу јартамал-политический иш өткүрерин керексиир.

Кажы ла колхозтын ла совхозтын алдында тургузылган чокым задача — бастыра азыралдын чындыйын жарандырар, I—II класс өлөңди текши белетелгенинен — 85, сенажты ла силосты — 90, өлөңнинг витаминдү кулурын 70 процент белетеери. Азыралды белетеерде ток болор чындыйын жылытпаска кичеенер. Өлөңнинг, сенажтын ла силостын чындыйын жарандырганы ажыра комбиазырал чыгымдаарын астандар. Бу задачаны бүдүрзе, ашты кымакайлап чыгымдаар арга болор.

Мында обоодогы өлөң үрелбезин, ородогы силос жыдыбазын деп кичеенери керектү. Өлөңди чабала, жууп обоолобой узак жаттырза, ныкталап тепсебей обоологондо, обооны коомой учаганда көп өлөң үрелер, ток азырал болор чындыйын жылыттар.

Былыр «Эјегандагы» совхоз баштаганыла бистин областыга үлүш өлөңди топсыдала обоолоор, ого химический ле биологический консервант-колынты кожор эп-сүме тузаланганы жарамыкту болгонын көргүсти. Химический ле биологический консерванттарла жарандырып, силос саларга жар аар. Андый эп-сүмени Эстонияда тузаланып, жакшы једимдерге једип алгылайт. Олор чапкан өлөңди топсыдала, онон ичин цементтеген оролорго салып, консерванттар кожоло, силостоп турулар. Ол консерванттар азырал жыдып үрелерге бербей, ток чындыйын жабызатпай јат.

Келер кышка малга ток азыралды канча ла кире көп белетеерге колхозтор ло совхозтордо јаантайын, кар јаарга јетире иштейтен бригадалар ла звенелор, отрядтар болор учурлу. Олордо азырал белетейтен техника, аттар, иштейтен јери, улузы, план-јакылта бар болзын.

Азырал белетееринде коллективтин подрядыла иштеерине көчөр керек. Андый эп-сүмеле иштегени арбынду болуп турганын өткөн жылдарда Кан-Оозы ла Кош-Агаш райондордо коллективтин подрядыла иштеген бригадалардын ла звенелордын ченемели көргүсти.

Малга азырал белетейтени колхозто ло совхозто кажы ла кижининг — башкараачынын да, специалисттинг де, тегин ишчининг де кыйалта јоктон эдетен кереги болор учурлу. Бу иште јангы технологияны јалтаныш ла аланзыш јоктон тузаланар, ишке чыдагадый ончо улусты чыгарар, ишти чике төзөөр, дисциплинаны тыгыдар, улусты јакшы иштегени учун материально ло морально јилбиркедер керек.

Колхозтордо ло совхозтордо коллективтин разрядыла иштеерин таркадар, хозрасчетты тузаланар ой јеткен. Бу

ишти эмди план аайынча өткүрери керектү. Ого партийный, советский ле хозяйственный органдардын аярузы ууланар учурлу.

Туулу Алтайдын колхозторында ла совхозторында бастыра коллективтер бригаданын хозрасчедыла иштеер аргалу. Подрядла иштеери керектүзин механизаторлорго ло малчыларга жартап айдып берер, бригадаларды ла звенолорды улус бойы күүнзегени аайынча тözöör, канча кире аванс алатанын, учында текши эдилген продукция аайынча кемге, канайда тölöйтöнин ажындыра улусла jöптöжип жартап алар.

Подрядла иштейтен коллективтерде тözölgөн советтерге иштегкей ле тоомjылу улус тудар. Коллективтерди тözöördö партийный комитеттер олоордо партгруппа болорын jеткилдеер учурлу.

Малга азырал белетееринде тözöмөл лö жартамал-политический ишти өткүрерде агитаторлор коллективтин подряддыла иштегени тузалузын, иш учун качан, канайда тölöйтöнин, акча жал бийик болоры неден камаандузын улуска жартап айдып турары тузалу болор.

Jaан учурлу иш — ыраак кобыларда азырал белетеп турган улуска, jайлуларда малчыларга бийик арбынду иштегедий айалга jеткилдейтени. Бүгүн Туулу Алтайда көп улус jурттардан ыраак jерлерде иштенгилейт. Көп неделелердин, айлардын туркунына олоор анда jадып иштеер. Олоорго jагыс ла иштенерге эмес, je анайда ок jакшы амырагадый, jүрүми jилбилү болгодый айалга болзын. Олоорго медишчилер улай ла барып, тымулаган, оорыган улусты эмдеп jазар, оорыбазын, бертинбезин деп профилактический иш өткүрер, олоорды аптечкала jеткилдеер. Бригадаларга, звенолорго, малчылардын jайгы турлуларына садучылар, бытовой jеткилдеер предприятиялерден ишчилер барып турарын jеткилдеер керек.

Азырал белетеечилерде ле малчыларда агитаторлордын ла политинформаторлордын öдүмдү cöstöри күнүн ле угулар учурлу. Ишчилерге күнүн ле jагы газеттер ле журналдар jетирер, олоор радио угуп турарын, кинофильмдер көрöрин jеткилдеер, jурттагы клубтын самодеятельный артисттери кожон-биje көргүзип турар учурлу.

Бастыра бу иш jербойындагы партийный, советский органдардын, райондордо агропромышленный биригүлердин, хозяйстволордын башкараачыларынын аярузында болор учурлу.

Баштамы партийный организациялардын, профсоюзтар-

дын задачазы — азырал белетеп турган бригадаларда ла звенолордо социалистический мөрөй төзөп башкарары, мөрөйдин итогторын улай ла көрөри, озочылдарды темдектеери, сондоп тургандарды озочылдарга тендештирери, жаңы эп-сүмени таркадары болуп јат.

Јербойындагы Советтердин депутаттары, профсоюзтардын ла албатынын шинжүзинин активисттери, комсомолдор ло јашөскүрим быјыл јайгыда малга ток азыралды артыкташтыра белетеп алары учун тартыжуда бойлорында бар бастыра аргаларды тузаланып, эрчимдү туружар аргаларлу.

Јайдын јарамыкту өйинде общественный малга азыралдын ла албатынын шинжүзинин активисттери, комсомолдор нынан темдектелген пландарды ла социалистический молјуларды јенүлү бүдүрерин јеткилдейли!

Јурт јерлердеги ишчилер КПСС-тин XXVII съездине уткый элбеген социалистический мөрөйдө жаңы јаан једимдерге једип алганыла ороондо Аш-курсакты көптөдөр программаны јүрүмде бүдүрерине јаан јөмөлтө эдеринде алаңзу јок.

ПЛАНДАРДЫ ЛА МОЛЈУЛАРДЫ БҮДҮРЕРИ УЧУН

Көксуу-Оозы районнын коммунисттери ле бастыра ишкүчиле јаткандары Лениннин партиязынын XXVII съездин 1986 јылда февраль айдын учында өткүретени керегинде јетирүни сүреен сүүнип ле оморкоп уктылар. Ишкүчиле јаткандардын коллективтери бойларына јангы јаан молјулар ала-ла, партиянын съездин јангы јаан једимдерле уткыыры учун социалистический мөрөйді элбеттилер.

Райондо съезд алдындагы мөрөй КПСС-тин Төс Комитединин апрель айдагы (1985 ј.) Пленумынын некелтези аайынча экономиканы јаан једимдү ле астамду болорын јеткилдеерине, науканын ла техниканын једимдерин ле озочыл ченемелди иште тузаланарын элбедерине, ишти төзөөрин, пландаарын ла башкаарын јарандырарына, дисциплинаны тынгыдарына ууланды.

Партиянын кажы ла съездин иште ле жүрүмде јангы једимдерле уткыыры совет улуста јанжыккан. Бүгүн мөрөйдө совхозтордын ишмекчилери ле специалисттери, промышленный предприятиелердин коллективтери, интеллигенция элбеде туружат.

Районнын ишкүчиле јаткандары съездке учурлалган социалистический мөрөйдө элдег озо быјылгы јылдын ла бастыра бешјылдыктын молјуларын бүдүрери ле ажыра бүдүрери учун молјонып иштенип турулар.

Андый бийик молјуларды КПСС-тин Төс Комитединин апрель айдагы Пленумы өткөн кийнинде экинчи ле күнде П. Ф. Суховтын адыла адалган совхозтын, СССР-дин 60-чы јылдыгынын адыла адалган совхозтын Ыстүги-Оймондогы фермазынын коллективтери, Абайдагы совхозтын уй саачылары, кезик предприятиелердин озочыл ишмекчилери бойларына алынган.

Быјылгы кыш мал кыштадарга сүреен күч бололо, көп мал корогон, арыктаган, продуктивнозы јабызаган да болзо,

государственного этти, сүтти ле малдан алган өскө дө продукцияны табыштырар планды сөс жоктон бүдүрери, малдын тоозын бийиктедери учун тартыжу тыгыды. Жердин түжүмин бийиктедер иш план аайынча өдөт, жер ижинин культуразы бийиктейт. Совхозтор 1984 жылда 2750 мун салковой кирелте алгандар.

Баштапкы кварталда уй саап турган фермалардын ишчилери государственного сүт табыштырар планды бүдүрдилер. Этти пландалганынан бир центнер көп табыштырган. Кой төрөдөр ле жаш кураандарды кичееп чыдадар иш жакшы өтти.

Общественно-политический жүрүмде, хозяйствоны башкаларында ишмекчилер эрчимдү туружат. Цеховой парторганзацияларды башкаларына тудулган улустын 48 проценти ишмекчилер. Районнын ишмекчилеринен көп улус партийный комитеттердин, баштамы парторганзациялардын бюрозынын члендерине, журт, районный, областной, краевой Советтердин депутаттарына тудулган. Жылкычы нөкөр Майманов — СССР-дин Верховный Советинин депутады.

Баштамы парторганзациялардын качыларын талдап тударына, оорды үредерине партиянын райкомы жаан ажару эдип туру. Баштамы парторганзациялардын качыларынын 64 проценти, цеховой парторганзациялардын качыларынын 33 проценти бийик үредүлү. Парторганзациялардын качыларынын 35 проценти — үй улус.

Райком парторганизаторлорло иштеерине база жаан ажару эдет. Бүгүнгү күнде райондо жаан учурлу дегедий иштерде 43 парторганизатор иштеп туру.

Районнын партийный организациясында једимдер көп. Је оныла коштой једикпес-тутактар барын, тузалангадый көп аргалар бистин бойыстын коомой ижистен улам тузаланылбай артып турганын темдектеер керек. Жаан једикпес — кезик баштамы парторганзациялар, оордын бюоролоры ла парткомдоры хозяйствоны жагырта төзөөр иштерди уян башкарып турганында.

Бисте ишти жагырта төзөөринен јалтанып, коркып, азыгы өйлөрдөги иштеген эп-сүмеден айрылар күүни јок башкараачылар бар. Онын да учун кезик хозяйстволор ло предприятиялер пландарды ла молјуларын бүдүрип болбой турулар. Оордо јаш малды корып чыдадар план бүтпейт, кажы ла уйдан саап алган сүттин, кажы ла койдон кайчылаган түктин кеми јабыс болуп туру. Субай артып турган уйлардын, беелердин, койлордын тоозы көп. Малдын азыралын ас белетеп јадыс. Белетелген азыралдын чындыйы коомой.

Кезик партийный организациялар коллективте иштин баштаачы јеринде турбай, пландар ла молјулар бүдери, дисциплина бек болоры учун каруулу эмес. Онын учун эмди өдөтөн отчетту ла выборлу јуундарда районнын партийный организациязына бастыра ишти тыгыдып, анчада ла тözö-мөл-партийный ишти јарандырага келижер.

КПСС-тин Тös Комитединин апрель айдагы Пленумында нökör Михаил Сергеевич Горбачевтын докладында агропромышленный биригүлердин ижин јарандыраы керегинде көп айдылган. Ишти башкараы, тözöөри пландаштан башталып јат.

Бис эмди 12-чи бешјылдыктын пландары јанынан ишти божодып јадыс. Оныла колбой облплан Көксуу-Оозы районго экономиканы келер бешјылдыкта өскүрерин чике пландаарга болушсын деп сурап јадыс. Планда районнын совхозторында эттенир ле көп түк берер койлор өскүрерине, аң өскүрерине, сүттенир уйлар өскүрерине, ток азырал белетерине ајару эдилер учурлу. Мында мал өскүрериле коштой фермаларга электроэнергия өткүрери, јайлуларга јетире, Лениногорскко јетире автомобильдер жүрүжер јолдор јазарын пландаар керек.

Районнын тös јуртында јаңы строительство пландалар учурлу. Биске кыйалта јоктон јаңы больница, школ, балдардын садтары ла яслялары, магазиндер, автовокзал керектү. Бытовой ло коммунальный јеткилдешти јарандырап иштер — баштапкы учурлу задача. Ол јанынан избирательдер депутаттарына берген јакылталар бүтпей артып јат.

Райондо транспорт једишпейт. Биске көп кош тартар јаан автомобильдер, ологго колбоштырап прицептер керек.

Бистин областта пландар бүдүп турганы јанынан пропаганда коомой тözöлгөн. Райондор, предприятиелер, хозяйстволор јылдык ла бешјылдык пландарды бүдүрип турганы керегинде элбеде айдылган бюллетеньдерди кажы ла ай сайын чыгарганы тузалу болор.

Съезд алдында мөрөйди тözөгөнинде Улу Јенүнин 40-чи јылдыгына белетенгиле колбой тынган көдүрингине ол бойыла артырап керек. Партиянын XXVII съездине учурлай эрчимдү ле мергендү иштин јирме јети неделезин өткүрери керегинде областтын озочыл коллективтеринин баштанкайын Көксуу-Оозы районнын ишкүчиле јаткандары јаралып јомөдилер.

А. ПОДКОРЫТОВ,
КПСС-тин Көксуу-Оозындагы райкомы-
нын баштапкы качызы

КОММУНИСТТЕР БАШТАГАНЫЛА

Кан-Оозы райондо партиянын XXII съездинин адыла адалган колхоз КПСС-тин Төс Комитединин апрель айдагы (1985 j.) Пленумынын жөптөрүн жүрүмдө бүдүрүп, партиянын келер жылда өдөтөн XXVII съездине уткый мергендү иштү жирме жети неделезин өткүрүп туру.

Бистин колхозтын колхозчылары, коммунисттерге баштадып, пландарын ла социалистический мөрөйдө бойлорына алган молжуларын бүдүрүп жадылар. Былтыргы жылда бистин једимдерис јаан болгон. Иш анчада ла бешјылдыктын калганчы жылында тыгыды.

Быјыл баштапкы кварталда колхоз государственного сүт табыштырар јакылтаны — 139, этти — 128, ноокы табыштырарын 120 процентке бүдүрген. Јарымјылдык планы бастыра көргүзүлөр аайынча бүдүрүп салдыс. 1985 јылдын ла бастыра он биринчи бешјылдыктын пландары ла молжулар кыйалта јоктон бүдеринде аланзу болбой туру.

Јиит специалист нөк. Шокшланов Юрий башкарып турган ферманын једимдери јакшы. Озочыл коллектив государственного сүт табыштырары јанынан он биринчи бешјылдыктын јакылтазын өйинен озо — Ада-Төрөл учун Улу јууда совет албаты немецкий фашизмди јенгенинин 40-чи јылдыгына — 9 майга бүдүрген.

Нөк. Шокшланов башкарып турган уј саачылардын коллективи КПСС-тин XXVII съездин иште јаңы јаан једимдерле уткыыры учун районнын уј саачыларынын ортодо мөрөй баштайла, пландалганына үзеери государственного 2400 центнер сүт табыштырар болуп молјонгон.

Колхозтын койчылары кураандар алып чыдадары ла түк кайчылап алары јанынан једимдерге једип алдылар.

Јаскы јалан ижин колхозтын механизаторлоры агротехнический бийик кеминде өткүрдилер. Эки мун беш јүс гектар кыраны 10 майга јетире бийик сортту талдама үренле үрендедис. Малдын азыралына көп түжүм бергедий өлөндөр лө силостойтон культуралар үренделди.

Эмди өлөң ижи көндүкти. Быјылгы јылда бистин колхоз общественный малга төрт мун төрт јүс тонна өлөң, сегис

мун төрт жүс тонна силос, эки мун јети жүс алтан тонна аш белетеп алар. Анайда бис фермалардагы малыска ток азыралды артыкташтыра белетеп аларыс. Азырал јеткил болгонунаң государствого эт, сүт ле түүк табыштырар пландар ла молјулар бүдери камаанду. Оны коммунисттер ле агитаторлор колхозчыларга јартап айдып берип турулар.

Азырал белетеечилердин ортодо мөрөй элбеде төзөлгөн. Мөрөйдин озочылдарынын једимдери таркадылат. Бригадаларда ла звенолордо мергендү ишти баштаачылар — коммунисттер.

Партиянын XXVII съездин јаан једимдерле јозокту уткыыры учун социалистический мөрөйдө бистинг колхоз он биринчи бешјылдыктын государствого сүт садар планды — 125, сүтти табыштырарын — 107, түүкти — 110 процентке бүдүрер, кажы ла уйдан јылына орто тооло 2100 кг сүт саап, кажы ла 100 эне койдон 82 кураан, 100 уйдан 81 бозу, 100 бееден 75 кулун, 100 эчкиден 90 уулак алып чыдадар болуп молјонгон.

Бу молјуларды бүдүрери учун эрчимдү иш, элбек мөрөй өдүп јат. Молјулар бийик, бүдүрерге јенил эмес. Олорды бүдүрерге ишти чике төзөөри, улусты ишке билгир тургузары, техниканы элбеде түзаланары керектү.

Колхозтын правлениези ле партийный организация улусты материальный ла моральный јилбиркедерине јаан ајару эдип турулар. Көп керектер иштинг чындыйынан, дисциплинадаң, јартамал-политический, культурный иштең, медицинский јеткилдештең, садуны төзөгөннинен камаанду болор.

П. Е. КУДАЧИН,

Кан-Оозы райондо КПСС-тин XXII съездинин адыла адалган колхозтын председатели

КОЛХОЗЧЫЛАРДЫ ЈАҢЫ ЈЕДИМДЕРГЕ ОМОРКОТТЫ

Кош-Агаш райондо СССР-дин 50 жылдыгынын адыла адалган колхозтын ишчилери Ада-Төрөл учун Улу жууда јенүнинг 40-чи жылдыгын иште јаан једимдерле уткып, коот-јыргалду темдектейле, эмди улу Ленин төзөгөн партиянын XXVII съездине уткый эрчимдү иштеп јадылар.

Колхозтын коллективи бешјылдыктын өткөн төрт жылынын јакылталарын јакшы бүдүрди. Быјылгы кыштудан малды јакшы чыгарып алдыс деп айдарга јараар. Јаңы чыккан јаш малды 72 процент корып алдыс. Кош-Агаштын кату ай-алгазында ол јакшы једим болуп јат. Государствого эчкинин ноокызын табыштыратан планы колхоз 120 процентке бүдүрди. Мен бойым колымда турган эчкилердин кажызынан ла, былтыргы јылдагызына көрө, ноокыны орто тооло беш граммнан көп тарадым.

Эмди малчылардын ортодо стахановчылардын мөрөйи башталганынан ала 50-чи жылдыкка ла КПСС-тин XXVII съездине учурлалган социалистический мөрөй элбеди. Мөрөйлөжип тургандардын бажында озочыл малчылар — Урелов Оркемеш, Болтоков Владимир, Шартланов Чабыш, Серикпаев Казез ле өскө дө ады јарлу колхозчылар барып јадылар. Мөрөйдө озочылдардын тоозына јиит колхозчылар көп кожулат. Олордын тоозында — Монголов Содон, Якпунова Марина ла өскө дө комсомолдор.

КПСС-тин Төс Комитединин апрель айдагы Пленумынын јөптөри, Пленумда партиянын Төс Комитединин Генеральный качызы нөкөр Михаил Сергеевич Горбачев эткен доклад коммунисттерди ле бастыра колхозчыларды эрчимдү ишке көдүрди, јаңы јаан једимдерге једип аларына оморкотты. Он биринчи бешјылдыктын калганчы жылында ончо улус кичеенип иштенери керектүзин бис јакшы ондоп турус. Кичеенбей, анаар-мынаар иштенерге, малды таштайла, аракыдап база берерге чек јарабас. Андый учуралдар ас та болзо, болуп турганын јажырарга јарабас.

Аракыдашты јоголторы јанынан өткүрип турган ишке ак сагышту ончо улус, коммунисттер туружары керектү. Ол јанынан партиянын Төс Комитединин јөбин ле РСФСР-дин Верховный Совединин Указын бис јарадып ла јөмөп турус.

Бүгүңги күнде кажы ла колхозчы бийик арбынду ла чың-
дыйлу иштенер учурлу. Кажы ла кижиче кичеенип, ак-чек иш-
тенгенинен 1985 жылдын пландары ла социалистический мол-
жулары бүдери камаанду. Бистин колхоз быжыл государство-
го 5030 центнер эт, 390 центнер түк табыштырар, обществен-
ный малга 295000 центнер өлөң эдип алар учурлу.

Аш-курсакты көптөдөр Программанын задачаларын бү-
дүреринде колхозчылар акту бойынын хозяйствозында мал
тутканы жаан учурлу. Ол государствого до, бистин бойыска
да тын жөмөлтө. Колхозчы артыкту сүтти ле этти государ-
ствога садып, ороондо аш-курсакты көптөдөрине тын жөмөл-
тө эдет.

Je оныла коштой кезик колхозчылар өткүре көп мал тут-
каны жастыра деп шүүп турум. Колхозчы бойынын билезиле
малын кичееп, колхозтын текши ижинде ас туружат. Ого
үзеери колхозчылардын бойынын малы колхозтын малыла
кожо туруп жат. Ол мал колхозтын өлөңин, комбиазыралын
жийт. Колхозтын кассазына акча төлөлбөйт.

Менин шүүлтемле болзо, акту бойынын хозяйствозында
малды тургузылган тоодон көптөдөргө жарабас. Ого азырал-
ды колхозчы бойы белетеер учурлу. Колхозто артыкту азы-
рал бар болгожын, акча төлөйлө, садып алзын.

Бистин магазинде улуска керектү товарлар жок болуп
турат. Je аракыны кажы ла өйдө тыгып салган туруп жат.
Андый жастыраларды эмди токтодор керек. Аракынын орды-
на жараш кийим-тудум, аяк-казан, культтоварлар, спортто-
варлар көп болзын. Бүгүңги күннин некелтези андый.

Бистин райондо ончо колхозтордын малына азырал же-
дишпей жат. Белетелип турганы ас, бир тынга орто тооло
1,2 азырал единицадан келижет. Бис эмди апрель айдагы
Пленумнын жөптөрүн жүрүмде бүдүрип, азыралды көптөдөр
үзеери аргалар бедреп турус. Өлөңди кыралап өскүрерин
элбедерис, түжүмин бийиктедерис.

С. МАСКАНОВ,

Кош-Агаш райондо СССР-дин 50 жылды-
гынын адыла адалган колхозтын эчки өс-
күречизи

ТУУЛУ АЛТАЙ КЕЛЕР 15 ЖЫЛДА

(Областын производительный ийде-чыдалын 12-чи бешжылдыкта ла 2000-чы жылга жетире өскүрери жанынан научно-практический конференциянын материалдары аайынча)

Туулу Алтайдын экономиказынын бүгүнгү күндеги айалгазын ла областын производительный ийделерин келер он беш жылда өскүретен аргаларды быжыл 29 майда Горно-Алтайскта партиянын обкомы өткүргөн научно-практический конференция шүүшкен. Конференциянын ижинде албаты-хозяйствонун специалисттери, ученыйлар, иштин озочылдары, хозяйствадордын ла предприятиялердин башчылары, партиянын райкомдорунун, горкомунун ла обкомунун, совет органдардын башкараачы ишчилери турушкан. Конференция областын производительный ийделерин 12-чи бешжылдыкта ла 2000 жылга жетире өйгө өскүрери жанынан бар аргаларды толо ло билгир тузаланатан шүүлтерди жарадып жөптөгөн.

1986—2000 жылдарда агропромышленный комплексти өскүрерине бир миллиард салковойго шыдар капитальный чыгымдар эдетени темдектелген.

Кажы ла уйдан саап турган сүт 1750 килограмм болгонунан 2000 килограммга једер учурлу.

12-чи бешжылдыкта областы сарју ла сыр эдер комбинаттын ийдези бийиктеер. Чой јурттагы сарју ла сыр эдер заводты баш предприятие эдер. Турачактагы, Ызнезидеги, Чаргы-Оозындагы заводторды элбедер ле јангырта јепсеер.

Паспаулда, Кебезенде, Озеро-Курееводо, Владимировкада, өскө дө кезик јурттарда сүт алатан пункттар ачылар.

Малдын азыралын белетеери 1,4 катап көптөөр. 1986—1990 жылдарда 30 мун гектар јерде культуртехнический иштер өдөр. Сугарылган јерлерде бир гектарда түжүмди бийик кырларлу райондордо 18—20, өскө райондордо 25—30 центнерге јетирер.

1990 жылга кыш чыгара бир тын малга јидирер азыралды орто тооло 8 центнерден, 2000-чы жылга — 10—11 центнерден белетеп алып турар.

Минеральный удобрениени эмди 8,7 мун тонна тузаланып турган болзо, 15 мун тоннага, өтөкти 365 мун тонна тузаланып турган болзо, 600 мун тоннага жетире тузаланар.

Промышленность продукция эдип чыгарып турганын 2000-чы жылга жетире 2—2,5 катап көптөдөр. Албатыга керектү товарларды эдерин бүдүн-жарым катап көптөдөр.

Бу жүсжылдыктын учына жетире Кадын сууда тудулатан көп гидроэлектростанциялардын баштапкызын — 1570 мун квт. час ийделү Кадындагы ГЭС-ти тудуп бүдүреле, Чамалдагы ГЭС-ти тударын баштаар.

Научно-практический конференция жараткан шүүлтелерде Туулу Алтайдын байлык ар-бүткен жөөжөзин билгир ле толо тузаланып, областьтын производительный ийделерин өскүретен өскө дө жаан учурлу иштер өткүрери темдектелген.

* * *

Конференцияда КПСС-тин обкомынын экинчи качызы нөк. Чаптынов В. И. эткен докладта областьтын журт хозяйствозы токтоду жоктон өзүп турганын керелеген тоолор айдылган. Бу бешжылдыктын өткөн жылдарында малдан алган продукцияны государственного садар план бүткен. Чыгымдары көп лө кирелтези жабыс хозяйстволордын тоозы 1984 жылда сегиске жетире астаган.

Je андый да болзо, областьтын колхозторында ла совхозторында мал өскүрер иште бүгүнгү күнде жаан једикпестер ле тутактар бар. Кажы ла уйдан саап алып турган сүттин, этке табыштыратан малдын тирүге бескези конок туркунына кожулып турган кеми жабызаган. Малдан алган продукцияны иштеп аларына чыгымдалган акча пландалганынан 1,7—2,7 катап көп болуп туру.

Ол ок өйдө журт хозяйство јангы техниканы алып турганы, электроэнергияны тузаланганы токтоду жоктон көптөйт, колхозчылардын ла совхозтордын ишмекчилеринин иштеп алып турган акча-јалынын кеми там ла бийиктеп барып јат.

Бастыра бу једикпес-тутактар журт хозяйстводо ишти төзөп ле башкарып турганы ујан болгонынан камаанду.

Эмди областьта журт хозяйствоны башкарып турган агромышленный биригүлердин, колхозтордын ла совхозтордын башкараачы ишчилери ле специалисттери, партиянын Төс Комитединин апрель айдагы (1985 ј.) Пленумынын јөптөрин жүрүмде бүдүрип, өрө айдылган једикпестерди түрген јоголтоло, хозяйствоны јаан астамду эдип аларын јеткил-

деер керек. Мал өскүреринде, азырал белетееринде, јер ижинде озочыл ченемелди, зооветеринарный ла агрономический науканын, јерди јарандыар иштин јаңы једимдерин тузалалар. Мал өскүрген фермаларды иштеп тазыккан специалисттерле, кичеенкей ишчилерле јеткилдеери јаан учурлу.

Сүтти ле сүттен эткен продукталарды көптөдөр иште төс ууламјы — уйларды сүттенгир эдип алары деп, научно-практический конференциянын шүүлтелеринде айдылган. Фермаларда сүтти көптөдөр, поточно-цеховой системаны тузалалары кыйалта јоктон керектү.

Табынча саап турган уйларды промышленный комплекстин айалгазына көчүрер. Мында генетиктер көп керектер эдер аргалу. Олор «фабрикада» (промышленный комплекс) сүттенгир ле өскүленг укту уйлар өскүрери керектү. Кезик уйларды машинала сааганда, сүт бербей барып турган учуралдар бар. Анайдарда, уйларды машинала саарына ажындыра темиктирери керектү.

Сүттин чындыйын јарандыары јанынан иш өткүрерине конференция аңылу ајару этти. Бүгүн сарју ла сыр эдип турган комбинаттарга келип турган сүттин јүк ле талортозы баштапкы сортту. Сүт үрелип турган төс шылтак — сааган кийнинде соотпой, заводко экелерин удадып турганында.

Сүттин ле сүттен эткен продукциянын чындыйын јарандыарга сааган сүтти соодып турар, сүтти заводко јетирер јолдорды јазаар. Сарју ла сыр эдер төс заводты јаңы јазалдарла јепсеер. Сүт тартатан аңылу автомобильдерди көптөдөр.

Сүттен эткен продукцияны көптөдөргө лө чындыйын јарандыарга уйлар өскүрген фермаларды, сарју ла сыр эдип турган комбинаттарды бирлик хозяйственный комплекс эдип бириктирер шүүлте болды. Ол тушта магазинде садылатан белен ле бийик чындыйлу сыр ла сарју учун текши кичеенери ле материальный каруулу болоры тыңгыр.

Уйдын сүди онын тилинде деп албатыда айдыжат. Онызы чын. Уйдын азыралы канча ла кире арбынду ла ток болзо, саап алып турган сүт анча ок кире арбынду ла койу болор.

Кезик хозяйстволор бойында бар малына кыштај јиир азыралды јеткилинче белетеп албай јадылар. Темдек эдип, Турачак аймакта «Дмитриевкадагы» совхозты алалы. Јайгыда эдип алган өлөңи јасты чыкпай божоп каларда, јайгыда көп јердин өлөңин чабала, обоолоп албаганына санааркап отургылайт. Андый ок керектер областьтын көп совхозторында болуп туру.

Малдын азыралын көптөдөри јанынан эдетен иштер ке-

регинде куучындап, докладчик нök. Чаптынов В. И. öлөн чабатан јерлердин ле одорлордын тўжўмин јарандыраына аңылу ајару этти. Келер он бешјылдын туркунына область-тын колхозторында ла совхозторында 250 мун гектар öлөн чабар јерлердин ле одорлордын кыртыжын јарандырап. Öлөн чабар јерлер 65 мун гектардан 96 мун гектарга јетире элбедилери, омордын тўжўмин бир гектардан 7,5 центнер болгононынан 10 центнерге јетире бийиктедери пландалган.

Елангашта, Чуйда, Оймондо јер сугарар јазалдар бүдер. Тархатыда јер сугаратан системаны проекттейле, бүдүрип баштаары темдектелген.

Конференция сугарылган кажы ла гектар јердин тўжўмин бийиктедери кыйалта јоктон керектү деп шўўлте эткен. Анайда эдерге науканын ла техниканын јаны једимдерин, озочылдардын ченемелин тузаланары керектү.

* * *

Кадында баштапкы гидроэлектростанцияны тудуп баштаганы Туулу Алтайда сўреен јаан строительство болуп јат. Бу ГЭС бүтсе, Алтайский край — электроэнергияны јаңыс ла тузаланаачы болгонынан, эдеечи јер боло берер.

Областын экономиказынын мынан ары öзўми электрификациядан камаанду. Келер бешјылдыкта областин бастыра райондоры ла јурттары госуларствонын электросетиле колболор. Ол тушта промышленностын öзўмин токтодып турган көп шылтактар јоголор. Нök. В. И. Чаптыновтын докладында областин горнорудный предприятиялери продукция берерин бир эмеш јабызадып ийгенинде геологтор бурулу эмес, ол коллективтердин ижи ујан болгоны бурулу деп айдылды.

Чой райондо «Веселый» рудникте продукцияны көптөткөдий байлык ар-бүткен аргалар барын конференцияда Кўнбадыш Сибирьде геологический управлениенин директоры Г. Н. Шаров темдектеди.

Акташтагы рудоуправлениенин алдына келер бешјылдыкта Калгутыда вольфрам ла молибден казып аларын көптөдөтөн задача тургузылган.

Туулу Алтайда ар-бүткен байлык-јөөжө сўреен көп болгонын геологтор јартаган. Менделеевтин јарлу таблицазында көргүзилгенинин көп нургуны Туулу Алтайда бар.

Келер өйдө Туулу Алтайда геологтор одырап немелердин промышленнозына сырье бедреер јаан иш өткүрери пландалган. Областин јеринде таш көмүр, күрен көмүр барын гео-

логтор табып, темдектеген. Је кандый көмүр канча кире бары, онын чындыйы јарталгалак. Талдыјургундагы ла Пыжыдагы көмүрлер керегинде бир эмеш јарталган. Талдыјургунда 68 миллион тонна көмүр бары билдирет. Оны јартаар иш эмди тургуза токтоп калды. Ого государствонунг электро-линиязы једип барза, иш онон ары өдөр. Чуйдын ла Курайдын јаландарында Талдыјургуннан башка көп-көп јерлерде көмүр бары билдирет. Олорды тузаланар органы шиндеер иш өткөнчө.

Пыжыда калыны — 1—4,8 метр таш көмүр бар. Мында чындыйын ла кемин јартаар иш өдүп јат. Алтайдын кырларынын күнчыгыжында Красноярский крайдын јерлериле коштой темир рудалу јерлер бар. Марганецтинг рудазы табылган јерлерде шинжү өдүп туру.

Геологтор Туулу Алтайда текши тузаланатан немелерди — стройматериалдарды, јер алдында сууларды табып јартаары јанынан келер он беш јылда элбек иштер өткүрери темдектелген. Темдектезе, Горно-Алтайск городтын јанында Алгаирде бийик чындыйлу бетон эдерине керектү кумак ла сай-таш бары табылган. Јабаганда ла Себи ичинде кирпич эдерине керектү той балкаш көп. Геологтор Горно-Алтайск городты ла Майма јуртта ичер сууны јер алдынан алып јеткилдеер ишти божодып салдылар. Он эки бешјылдыкта андый иш Шебалинде, Кан-Оозында, Көксуу-Оозында өдөр.

* * *

Он экинчи бешјылдыкта ла эки мунгынчы јылга јетире Туулу Алтайда агын сууларды ару тудар, корыыр, јараштарын тыгыдар иштерди элбеде өткүрери пландалып јат.

Горно-Алтайск городло агып өткөн Майма ла Улалу суулардын јараттарын тыгыдар. Анайда ок Горно-Алтайскта кейди ару тудар иштер өдөр.

— Туулу Алтайда жүзүн-башка кара ла өңдү темирлердинг рудазын казып алар иштерди төзөөрдө ар-бүткенди чеберлеп корыырына ајару баштаачы јерде турар учурлу — деп, конференцияда профессор нөк. Амшинский айтты. — Ненинг учун дезе, жагыс ла Алтайский крайды эмес, је анайда ок Новосибирский, Томский, Тюменский областьтарды суула јеткилдеп турган Обь суу Туулу Алтайдан башталып јат. Темир руда казып алар ла кайылар иштерди төзөгөнине улам Кемеровский областьта Томь сууны үреген чилеп, Кадын, Бий ле өскө дө сууларды ичерге јарабас эдип быјар-

лаарга, соолторго јарабас, сууларды ла Алтын-Көлдү жарат-
тай өскөн чибилерди, карагайларды өскө дө агаштарды ла
јырааларды јулдай кезип турганы, кескен агаштарды ташту
сууларла агызып турганы база јастыра.

Баштапкызында, суулардын јараттары јемирилип, саста-
ла берет. Суулар бойы табынча тайызаар, учында соолор-
дон маат јок. Сууларла салдабай, бош агыскан тоормош-
тор суунын түбиндеги ле јараттагы кайа-таштарга согулып,
чек ле ылбырап, строительствого јарабас болуп калат.

Агашты талдап кезер, чаалдарды үребей, тепсебей тар-
тар, кезилген бир агаштын ордына эки-үч агашты отургы-
зар керек. Оңон башка агаш келер үйе улуска артпас.

Туулу Алтайда ар-бүткен байлык јөөжө сүреен көп. Оны
орооннын экономикасын өскүрерине элбеде тузаланганыла
коштой Алтай јеринин јаражын кижинин су-кадыгына ке-
ректү ару кейин корулаарына кичеенер керек.

КПСС-тин Төс Комитединин апрель айдагы (1985 ј.)
Пленумы научно-технический өзүм ажыра производствоны
астамду эдерин, ар-бүткен байлык-јөөжөни билгир ле јаан
једимдү тузаланарын некеп туру. Горно-Алтайскта өткөн
научно-практический конференция бу некелтелерди бүдүрери
јанынан јаан учурлу шүүлтелер эткен.

Н. И. ТОДОШЕВ

БАСТЫРА УЛУСТЫН КЕРЕГИ

Аракыдашты ла алкоголизмди токтодоры јанынан партиянын ла башкарунын јөптөрин Туулу Алтайдын ишкүчиле јаткандарынын коллективтери, эл-јонынын элбек калыгы јараткан. Облисполкомнын ичбойындагы керектер аайынча управлениези бу сурактар аайынча РСФСР-дин Верховный Советинин Президиумынын Указын јүрүмде бүдүретен чо-кым иштердин планын тургускан. Планда темдектелген иштерди партиянын обкомы ла облисполком јараткан.

Милициянын ишчилери аракыдашты ла алкоголизмди јоголторы јанынан өткүрип турган ончо иштерде эл-јонго, комсомолго, ишкүчиле јаткандардын коллективтерине јөмөн-ип, партийный организациялар башкараары ажыра өткүрер.

Аракыдашты ла алкоголизмди јоголтотон иш — ол бир өйдө тыгыда өткүреле, онон токтодып салатан иш эмес. Бу иш качан да токтобой там ла элбеп, теренжип турар учурлу. Анайда партия, совет албаты некеп туру.

Оны эл-јон јакшы билип, ого јөпсинип јат. Онын учун агитаторлор, политинформаторлор, пропагандисттер, докладчиктер, лекторлор аракыдаш совет обществого, улустын јүрүмине кандый јаан каршу јетирип турганын јартап турары керектү.

Ичбойындагы керектердин органдарында аракы ичпес, акчек јүрүмдү улус иштеер учурлу. Ол јанынан управление, политотдел чоком иш өткүрди. Бойынын аракыдаар кылыгын таштабыс күүндү улусты ичбойындагы керектердин органдарында иштег чыгарган. Олордын ордына ишкүчиле јаткандардын коллективтери көстөп ийген комсомолдор ло коммунисттер иштеер.

Ичбойындагы керектердин управлениези ле райондордогы бөлүктери аракыдашты токтодоры јанынан оромдордо, эл-јон текши јуулган јерлерде, ишкүчиле јаткандардын коллективтеринде профилактический иш өткүреринде јаан ајару эдип турулар.

Милициянын ишчилери жартамал иш өткүргениле коштой, аракыдап турган улусты Указ аайынча кату каруузына тургузып јат.

РСФСР-дин Верховный Совединин Указы јарлалган кийинде баштапкы айда јангыс ла Горно-Алтайскта аракыдап јүреле, туттурган бүдүн-јарым мунга шыдар кижини штрафтаган.

Указ аайынча иштеп турган јеринде эзирик јүрген, аракы ичкен улусты предпирятиелердин, организациялардын ла учреждениелердин башкараачылары кату каруузына тургузар праволу. Је кезик башкараачылар ол правоны тузаланбай тургандары билдирет. Милициянын ишчилери иштенер өйдө городто кезик предпирятиелерди шиндеп көрөлө, каланы јүрген улус тапкан. Спецавтохозяйстводо шофер Бакиянов чек эзирик болордо оны милициянын серидетен јерине экелерге келишкен. Онын эзирик болгонын механик көрөлө, керексибеген болуптыр.

Шебалин райондо ДРСУ-нын баш инженери Бондаренко, механиги Тырышкин иштеер өйдө аракыдайла, эзирик јүргендер. Горно-Алтайскта сыра эдер заводтын мастери Климкина эзиреле, јыгылып калган. Оны милицияга экелип серидерге келишти.

Эмди бастыра колхозтордо ло совхозтордо малга азырал эдери кидим өдүп турган өйдө аракыдашты чек јок эдери партийный ла комсомольский организациялардын, јербойындагы Советтердин, милициянын кичееп бүдүретен јаан учурлу ижи. Бу ишти бүдүрерге милициянын көп ишчилери райондор, колхозтор ло совхозтор јаар атандылар.

Аракыдаш астаары аракы садар ээжилерди садунын ишчилери бүдүрип турганынан база камаанду. Указ аайынча аракыны 21 јашка јеткелек улуска сатпас. Аракы садатан магазиндердин тоозы астаган, андый магазиндер түште эки частан эрте ачылбас. Ол магазиндер предпирятиелерден, школдордон, улус амыраар јерлерден ыраак болор учурлу. Бу ээжилерди бүдүрери учун садунын ишчилери каруулу.

Кезик райондордо РСФСР-дин Верховный Совединин Президиумынын Указында аракыла садыжары керегинде айдылганын бүдүрбей турулар. Чойдогы райисполкомнын председателинин заместители нөк. Данов ол ээжилерди бүдүрери јанынан бачымдабас керек деп шүүлте айдат. Райпонын председатели Милияров бойы баш билинип аракыла садыжатан мындый ээжилер тургусты: «Иштеер күнде аракыны 2 частан ары садар, субботто ло воскресенде кызыл

аракыны эртен тура 9 частан ала, кабакты түште 11 частан ала садар...».

Башкарунын јөбин кубултар правоны Чойдогы райпотребобществонун председателине нөк. Миляровко кем берген?

Шак ла Чой райондо аракыдашла тартыжуны анчада ла тынгыдары керектү. Мында Указ јарлалган кийинде баштапкы 15 күннин туркунына 100-ке шыдар кижини аракыдаганы учун каруузына тургускан.

Аракы садар өйди өскөрткөниле колбой, кезик јурттарда магазиндерден аракы уурдаган учуралдар көптөди. Указ бүдүп баштаган согында бистин областьта јирме күннин туркунына аракылу беш магазинди оодоло, аракы уурдаган. Мында садунун башкараачы ишчилери аракы салган складтарды, магазиндерди бек эдери јанынан кичеенер керек.

Ичбойындагы керектердин управлениези аракыдашты ла алкоголизмди јоголторы учун тартыжуда ВЛКСМ-нин обкомыла, садуну, транспортты ла су-кадыкты корыырын башкарып турган организацияларыла кожо бир канча аңылу иш өткүрерин пландады.

Аракыдашты јоголторы јанынан иште милициянын ишчилери эзирик улусты серидетен јерге экелип, штрафтаганына болорзынбай јадылар. Милицияга экелип сериткен кажы ла эзирик кижини керегинде бис предприятиенин башкараачыларына письмо ийип, ол кижини коллектив каруузына тургусын деп сурап јадыс. Је кезик башкараачылар ол письмолорды ајаруга албай, аракызактарды каруузына тургуспай јадылар. Анайда милиция аракызактар керегинде ийген 115 письмо аайынча аракычыны каруузына тургусканы керегинде јүк ле 48 каруу келди. Горно-Алтайск городтон, Маймадан ла Көксуу-Оозынан бир де каруу келбеди.

Аракыдашты ла алкоголизмди јоголторы јанынан партиянын ла башкарунын јөптөрүн шүүжерде коллективтер сайын өткөн јуундарда ишкүчиле јаткандар кандый да иш этпей тегин жүргендерле, бутылкалар јуучыларла, калбалаачыларла күүн-кайрал јок тартыжарын некедилер. Ненин учун дезе, шак ла озор обществого тузалу керек этпей, түни-түжиле аракыдап жүрген улус болуп јадылар.

Милиция иш этпей, тениирин, јожып жүрерин кичеер улусты тудуп, озорды иштедерге кичеенип јат. Андый јошкындар көп нургунында уурчы ла аракычы улус болуп јадылар. Андый улус бир јерде тоолу ай иштейле, баштапкы ла алган акказыла аракыдап, онон өскө јер бедреп баргылайт. Ке-

зик предприятиелердин башкараачылары андый улустын документтерин шиндеп көрбөй, материальный жөөжөлө колбулу ишке тургузып турган, оного ол кизи государствонун жөөжозин садып, аракыдаган учуралдар ас эмес.

Ичбойындагы керектердин органдары, милициянын ишчилери, аракыдашты ла алкоголизмди жоголторы жанынан эл-жоннын элбек калыгынын жөмөлтөзиле кожо тартыжуны мынан ары там тыгыдар.

Ф. В. ТРОЦЕНКО

ЭЛ-ЈОННЫҢ ИЙДЕЗИ ТЫҢ

Оңдой аймакта Кулады јуртта эл-јоннын ортодо иш тыныды. Албатынын депутаттарынын јурт Соведининг исполкомы эл-јонног элбек активтү. Бу актив јурт улустын ортодо јартамал-политический ле тӱзӱмӱл иштерде туружып јат.

Уредүчилер, медишчилер, садучылар бойынын ижин бӱдӱреле, иштег бош ӱйдӱ, анайда ок кӱп тоолу пенсионерлер колхозто эн каруулу иштердин ӱйинде: кӱлор тӱрӱрдӱ, кураандар алып кичееринде туружарга, кӱ кайчылажарга, ӱскӱ иштерде эрчимдӱ турганы — јурт Советтинг активинин ижи.

Активисттер дисциплинаны тыныдарында, аракызактарла, иш этпестерле, јалкуларла тартыжарында эрчимдӱ туружып јадылар. Темдектезе, јуртта нӱкӱрлик јаргынын председатели нӱк. Тайтаков бир кӱн тӱнде дружинник болуп јӱреле кӱргӱжин, ӱч јиит уул колхозтын автомашиназынан бензин уруп алып јаттылар. Тайтаков ол бензинди ӱто урдырган. Уурданганы учун нӱкӱрлик јаргыда кӱрӱлӱ, каруузына тургускан. Нӱкӱрлик јаргы бойынын јӱбинде уурчыларды кезеткениле коштой, автомобильдерди ле ӱскӱ дӱ транспортты гаражта тургузала, каруулчык тургуссын деп, колхозтын правлениезинен некеген. Активисттердин ижинде андый учуралдар улай ла болуп јат.

Бистин јурт Советте актив — эл-јоннын элбек калыгы, бастыразы јӱстенг ажыра кичи — эн талдама улус. Олордын ижин, эрчимин чокым ууламјыла кӱндӱктирип, чике тузаланары тегин эмес. Је јурт Советтинг исполкомы бу задачаны јенӱлӱ бӱдӱрип туру. Эл-јоннын Соведи ишкӱчиле јаткандардын биригӱлеринин, јӱзӱн-башка комиссиялардын ижин башкарып, олордын ижинин пландарын јӱптӱйт, эткен ижи керегинде отчетторын угуп јат.

Эл-јоннын, общественностьтын ижинин эрчими там ла тынып туру. Эмди бис јурт Советтинг сессиязында шӱӱжерге Социалистический ээжи-јанды, дисциплинаны тыныдарында депутаттардын, эл-јоннын, культуранын учреждениелеринин учурын бийиктедери керегинде суракты шӱӱжерге беле-теп турус. ӱткӱрген рейдтер, улусла куучындашканы нени кӱргӱсти?

Рейд өткүргөн күнде колхозтын строителдери ишке орой, эртен-тура 10 часта чыккандар. Инструменттер жок бололо, түштин төрт часка жетире тегин отурдылар. Олорло кожо кой јунатан эки кизи кейлежи отурып калдылар. Ненин учун дезе, ол күн кой јунбайтан күн болуп калтыр. Анайда сегис эр кизи кере түжүне тегин отурган. Олорды колхозтын правлениези кой кайчылаарга ийе берер керек болгон. Анда улус једишпей јат. Пенсионерлерди сураарга келишкен.

Ол ишти бригадир коомой төзөгөнин, колхозто улустын ижи јанынан шинжү уян эмезе чек жок болгонын, колхозчыларды салдым салып ийгенин көргүсти.

Эл-јоннын чыгартулу улузы јурт Советтин депутадына баштадып, јашөскүримнин ижин, јүрүмин, иштег бош өйдө нени эдип турганын шиндеп көргөн, көп јиит уулдарла, кыстарла туштажып куучындашкан. Куучындашкан јииттердин ле кыстардын көбизи ненин учун клубта өдүп турган культ-иштерде турушпай јадылар деп суракка, ол иштер бистин күүниске тийген, ого үзеери кышкыда клубтын ичинде соок дешкен. Онын ордына бис спортто туружарга күүнзеп јадыс, күрештин секциязында туружар, футбол ойноор, тагма адар эдис деп айттылар.

Јурт јерде физкультураны ла спортты башкарар улус керек. Агылу үредүлү андый улусты кайдан алар? Табылгакын, колхозтын ба, айса клубтын ишчизи болор бо? Јарты жок. Спортинвентарь керектү. Областьта спорт аайынча методический иш өткүретен төс јер төзөөр керек.

Эмди КПСС-тин Төс Комитединин «Клубтарды ла спорттын јазалдарын тузаланарын јарандылары керегинде» јөбинде јурт јерлерде јашөскүримди тазыктыларында клубтардын ла спорттын јаан учуры темдектелген.

Чындап та бисте бүгүн бар клубтар өткүрип турган иш ишкүчиле јаткандардын, анчада ла јашөскүримнин бийиктей берген духовный некелтелерин јеткилдебей барды. Онын учун улус клубтар јаар күүнзеп баргылабайт. Эмди јииттерде, јаан да улус искусствого, спортко, художественный ла технический чүмдү иш эдерге күүнзеп јадылар. Бисте дезе көп учуралда эски кинофильмдер көргүзилет. Өскө не де жок. Ого үзеери клубтын ичи соок, кееркеде јазалбаган.

Школды алалы. Көп балдар кожон, музыка, јураарын сүүп јадылар. Музыканын ла кожоннын урогын физиканын үредүчизи, јуруктын урогын военрук өткүрип турза, оног бис нени сакыырыс. Бүгүн јурт јерлердеги школдордо балдарды музыкага, кожонго, јураарына үредетени бүдүрер-

ге күч задача боло берди. Ол керегинде ада-энелер кажы ла жуунда айдыжат. Ада-энези бойынын балазын жангыс ла бичикчи эмес, анайда ок музыканы ондоор, журап билер јакшы кылык-јанду болзын деп күүнзеп турганы јарт. Мында кайкаар неме јок. Анайда алза, бүдүрерге андый ла тын күч эмес ишти бис ондү-башту тззоп, өткүрип болбой турганыс кайкамчылу. Школдогы балдарды бичикчи, духовный байлык, јакшы кылык-јанду, бек ийде-чыдалду эдип үредип чыдадары — школдын, ада-эненин, бастыра эл-јоннын кичееп бүдүретен ижи.

Јакшыны, јараш немени ондоор бала каршулу кылык эдеринен јалтанар. Ол ар-бүткеннин јараш байлык-јөөжозин, улустын колыла эдилгенин кичееп, корулап жүрер. Андый бала бойынын үредүдең чөлөө ойин тузалу өткүрерге кичеер. Олор клубтагы иш меге јарабай туру деп бачым айтпас. Шак ла таскаду, јакшы кылык-јанду эдерине темиктирер иш уйан болгоны аракыдаштын јолына тургузып турган эмес пе?

Кезик ада-энелер балдарын музыканын школына жүргүзерге, спорттын кружокторына берерге районнын тзс јурты эмезе город јаар көчкилейт.

Ол ок культишчи музыка, кожон јанынан үредүни бийик кеминде өткүрип болбозы јарт. Горно-Алтайсктагы педучилищеде музыканын, журук жураарынын үредүчилерин үредип белетезе, кандый болор? Музыкальный школды божоткон улусты үредер ойди кыскартарга јараар.

Аракыдаш јоктон той, жүзүн-башка јыргалдар өткүрер ишти тыгыдар керек. Ол јанынан Куладада бир эмеш ченемел бар. Оны шүүжерде бисте тын блааш-тартыш болгон. Учында кыстын үч кижиден көп эмес эн ле жуук тзрөөндөрине куда јетирер деп јоптзштис. Шаалта шаабас, калым јок, байталбаш өткүрбес деп куучындажып алдыс.

Черүге аракы ичиш јоктон үйдежер. Олгөн кижинин сөөгин жууза, аракы урбас. Мынан озо тойго келген эмезе олгөн кижинин сөөгин жуурга келген кажы ла кижии аракылу келетен. Эмди андый неме болбос.

Одузынчы-тзртзнинчи јылдарда тойлордо аракыдаш аста болгон болзо, јыргал тын болуп туратанын јажы јаан улус билер. Ол јылдарда өткөн тойлордо «үн бириктирип» кожондойтоны, жүзүн-башка маргаандар, күреш, јарыш, јилбилү ойындар болуп туратан. Кайчылар, топшуурчылар, комысчылар маргыжатан. Чечеркежетени, модорложотоны кайда? Эн ле күндүлү улус — јажы јаан каргандар болуп ту-

ратан. Бастыра маргаандарды ла мөрөйлөрдү баштайтан, јенген улусты јартайтан улус — јажы јаандар, олар — төрдө, эн ле күндүлү јерде, ак ширдекте отургылайтан.

Эмди бис тойды анайда, аракыдаш јоктон, јилбилү ле эрүүл јыргалду эдерге турус. Керек неде тутакту боло берди? Көрөр болзо, топшуурчы, икиличи, комысчы улус табылбайт. Кезик уулар мотоциклле, велосипедле, јенил јорыкту автомобильле мантада берер, аттан јалтанып турар. Јазап ээртеп те болбос, аттын кажы јанынан минетенин билбес. Кыстарды, јиит келиндерди алзан, тойдын кожондорын билбес, учурлап улус күндүлеерин ондобос. Тойды башкараын, онын ээжи-јандарын билер кижы бачым табылбас.

Бис быјыл 29 июнда алты той өткүрдис. Олорды канайда өткүрерин эл-јоннын Совединде ажындыра шүүжеле, аракы јок өткүрер деп јөптөшкөнис. Анда клубтын, үй улустын Советтеринин, ВЛКСМ-нин комитединин члендери, пенсионерлер турушкан.

Тойлор једикпес-тутактарлу да болзо, эл-јоннын амаданы аайынча аракыдаш јоктон, јакшы өткөн деп айдарга јараар. Мынан ары андый той өткүрери јанынан јакшы ченемел јуулала, чындап та, бастыра јоннын: јииттердин де, јажы јаан да улустын сүүнчилү јыргалы болуп өдөринде алаңзу јок.

Оныла коштой мындый сурак көдүрейин деп турум. Той өткүрери, јииттерди черүге үйдежери, черүден јанарда уткыыры, иштеп баштаганын, паспорт алганын темдектеери, озочылдарды ла ветерандарды күндүлеп уткыыры, пенсияга үйдежери ле өскө дө керектер өткүрери јанынан методический јөп-шүүлтелер, ченемел бичиген јуунты бичиктер, репертуардын, сценарийлердин јуунтыларын кепке базып чыгарар керек. Аракыдаш јоктон өткөн тойлор, өскө дө јыргалдар өткөни керегинде газеттерде бичиир, радио ажыра јарлаар керек.

В. К. ПИЯНТИНОВА,
Ондой райондо Куладыдагы јурт Совет-
тин председатели

АЗИЯДА ЛА БАСТЫРА ТЕЛЕКЕЙДЕ АМЫР-ЭНЧУ УЧУН ТАРТЫЖУДА

Империалисттердин базынчыгынан жайымданала, кемнен де камаан жок болоры учун, төрөлинин экономикасын тындып, культуразын өнжидип алары учун тартышкан албатыларга жөмөлтө эдетени ле болужары Совет Союзтын коммунист партиясынын ла совет башкарунын тышянында өткүрген ижинин баш ууламжызы болгон до, болуп та јат. Бистинг ороон Азиянын, Африканын ла Латин Американын жайымдалган госуларстволорыла колбуларды элбедери ле тереңжидери, телекейдин жүрүминде омордын учурын бийиктедери јанынан кичеенип туру. Ненин учун дезе, шак ла омор эрчимдү турушканы ажыра телекейде амыр-энчүни јеткилдеп алгадый быжу арга бар.

СССР-дин амыр-энчүге күүнзеген тышянындагы андый политиказы жүрүмдү болгонын Совет Союзтын ла Индия Республиканын, Вьетнамнын, Монголиянын, Сириянын, Эфиопиянын ла өскө дө јаан госуларстволорынын ортодо колбулар кажы ла күн сайын элбеп турганы керелейт. Жайымдалган көп јиит госуларстволорло Совет Союз најылык болоры, өмөлөжөри ле бой-бойына болужары керегинде Договорлорлу. Бу ороондордын делегаттары улай ла бистинг ороонго келеле, колбуларды там элбедерин шүүжип јадылар, Совет башкарунын башчы ишчилери оморго айылдап баргылайт, бистинг специалисттерис барып, јаңы предприятиелер тударына, јурт хозяйствоны јарандырарына, су-кадыкты корыырына болужып турулар. Болушканы учун бистинг ороон јаңы өзөөчи јиит госуларстволордон бойына кандый да алтам некебей туру. Жайым болоры учун тартышкан албатыларга чыдал јеткенче болужары — социализмнин амадаганы.

Социализмнин орооны колониализмнин кыйынынан айрылган госуларстволорго жөмөлтө эдип, болужып турганын СССР-дин ле Индия Республиканын ортодо колбулар элбеп турганы анчада ла јарт керелейт.

Јылдарды ээчиде јылдар өдөт, бистинг ороондорыста бир үйе улусты јаңы үйе улус солыйт, башкараачы ишчилер солынат. Је СССР-дин ле Индиянын ортодо најылык колбулар ла өмөлөжөри там ла тыгып туру. Ол ненин учун андый

дезе, бистин ороондорыстын ортодо колбулар теп-тег аргаларлу ла праволорлу болор, бой-бойынын јилбилерин ајаруга алар, керектерине киришпейтен ээжилери аайынча тözöлгөн. Эмдиги öйдö телекейде болуп турган керектерде эки орооннын шүүлтези түнгей эмезе јуук болгоны колбулар элберине тын јöмöлтö эдип јат.

Бистин ороон Индияга экономикада, наукада ла техникада болужарда бу орооннын башкарузынын алдына кандый бир аңылу некелте этпей јат.

Индия бойынын јайымы ла камааны јок болоры учун тартыжып öткөн јолдо Совет Союз ого јöмöлтö эдип келди. Эмди бойынын камаан јок болгонын корулап алала, јүрүмсалымын бойы башкарарга кичеенген бу государствого СССР бастыра аргаларыла болужып јат. Оны быјыл май айда Индиянын премьер-министри Раджив Ганди најылык јорыкла Совет Союзка айылдап јүргени, Москвада КПСС-тин Тöс Комитединин Генеральный качызы Михаил Сергеевич Горбачевло, öскö дö совет башкараачыларла туштажып куучындажала, јаңы јöптöжүлерге кол салганы кереледи.

Эки улу јаан орооннын башчылары СССР-дин ле Индиянын ортодо колбулар кандый боло бергенин ончо јанынан теренжиде шүүжеле, Совет Союзтын ла Индия Республиканын ортодо амыр-энчү, најылык болоры ла öмöлöжöри керегинде одус јыл мынан кайра кол салган Договор эки государствонын јилбилерине, телекейде амыр-энчүни јеткилдеер ле айалганы јымжадар амадуларга барып турганын темдектедилер. Шак ла бу Договордын шылтуунда элден озо Азияда амыр-энчү јеткилделип јат. СССР-дин ле Индиянын ортодо најылык болоры ла öмöлöжöри керегинде Договор јаңы јаан јуу баштаар калју кылыктуларды токтодот.

Совет Союзтын ла Индия Республиканын ортодо садуда, экономикада, наукада ла техникада öмöлöжöри, культурада колбулар план аайынча öдүп, там ла јаранып барып јат.

Бистин ороон экономикада ла техникада болушканы ажыра Индияда хозяйствонын эн јаан учурлу бөлүктеринде — темир кайылар, машиналар эдер, бетон предприятие, таш көмүр казар шахталар тудулган. Эмди Индиянын премьер-министри Раджив Ганди Москвага келип јүрерде, СССР ле Индия эки мунгынчы јылга јетире садыжатан, экономикада, наукада ла техникада öмöлöжötөн тöс ууламјылар керегинде јöптöжү эдилген. Индияда келер јуук јылдарда јаңы јаан предприятиелер тударына Совет Союз болужатаны керегинде Договорго кол салылган.

Кремльде өткөн туштажуда Индиянын ла Совет Союз-тын башчылары телекейде бүгүн боло берген айалганы шүү-жип жөптөшкөн. Бистин ороондорыстын ортодо најылык те-ренжигени телекейде айалга јымжаарына јарамыкту бол-гоны база катап темдектелген. Башка-башка јанду ла јүрүм-дү госуударстволор андый јакшы өмөлөжип турганы албаты-лар ортодо амыр-энчүни ле јеткер јок болорын јеткилдее-ринде тын јарамыкту јозок болуп јат.

Бүгүнгү күнде телекейдин албатыларынын алдында турган эн јаан учурлу задачалар — јуу-јепселдерди, элден озо ядерный јуу-јепселдерди көптөдөрин токтодоры, јуу-јепселдерди космоско чыгарбайтаны, ядерный јуу-чак баш-талар јеткерди јоголторы болуп јат деп, Индия ла Совет Со-юз шүүп турулар. Оныла колбой эки орооннын башчылары космоско јуу-јепселдер чыгарбайтаны, јерде ядерный јуу-јепселдерди көптөдөрин токтодоры јанынан СССР-дин ле США-нын делегациялары жөптөжү эдерге Женевада куучын-дажып турганына јаан учур бергендер.

Эмдиги айалгада Азияда амыр-энчүни тыгыдары ла јет-кер јок болорын јеткилдеери аңылу учурлу боло берди. Бу континентте ле онын кезик талаларында јеткер јок болорын јеткилдейтен кезик сурактар аайынча калганчы јылдарда бир канча баштаңкай эдилген. Андый баштаңкайды социализм-нин ороондоры, јуучыл биригүлерге кожулбаган госуударство-лор эткен. Олордын тоозында СССР ле Индия база бар. Олор берген шүүлтелер телекейдин јүрүминде артканча. Тем-дектезе, Индий тенгисти амыр-энчүнин зоназы эдери кере-гинде шүүлтени бириккен Нациялардын Организациязы ла кожулбаган ороондор јараткан.

Азияда турган эки јаан ороон, экүлезі бойында ядерный јуу-јепселдү госуударстволор — Совет Союз ла Китай ядер-ный јуу-јепселдерин элден озо тузаланбас болуп молјонгон-доры база јаан учурлу.

«Эмди мындый сурак тура берди: Индий тенгисти ядер-ный јуу-јепселдер јок зона эдери, ядерный јуу-јепселдерди элден озо тузаланбайтаны керегинде баштаңкайды ајаруга алала, Европанын ченемелин тузаланып, Азияда јеткер јок болорын јеткилдеери, бу иште Азиядагы госуударстволордын эрчимин бириктирери керегинде суракты шүүжер өй јеткен эмес пе? Анайда эдери күч болотоны јарт. Је Хельсинкиде текши Европанын јуунын өткүрерге келген јол база јенил ле түс эмес болгон. Мында, байла, ороондордын башчылары бой-бойыла туштажып куучындажары, оноң көп ороондор-

дын башкараачы ишчилери туштажары — Азияда турган ончо ороондордын башчыларынын конференциясын өткүрери керек болор. Ол жанынан ишти баштаар ой жеткен эмес деп, Михаил Сергеевич Горбачев Индиянын премьер-министрин Раджив Гандини Кремльде күндүлөп уткыырда айткан.

Азияда амыр-энчүни ле жеткер жок болорын жеткилдееринде, айалганы жымжадарында Индиянын учуры сүреен жаан. Сегис жүс миллион калыкту бу улу жаан государство Азиянын ла бастыра телекейдин албатыларында сүреен бийик тоомжулу. Ого үзеери Индия жуучыл биригүлерге кожулбаган жүстен ажыра государствонын бажында барып жат. Бу государстволор телекейдин жүрүминде жаан учурлу керектер эдип турулар.

СССР-дин ле Индиянын башчылары Москвада туштажып куучындажала, амыр-энчү ле жеткер жок болоры учун, жер үстинин башка-башка талаларында боло берген жеткерлү керектерди жоголторы учун, телекейдин ороондоры ортодо экономикада колбуларды жагырта төзөөри учун тартыжуда өмөлжөр болуп жөптөштилер. Блааш-тартышту керектердин аайына, темдектезе, Түштүк-Күнбадыш ла Түштүк-Күнчыгыш Азияда, анайда ок Жуук Күнчыгышта, Төс Америкада, Түштүк Африкада, Иран ла Ирактын ортодо блааш-тартышту ла жуу-согушту керектердин аайына амыр-энчү куучындажып жөптөшкөни ажыра чыгар аргалу деп, Совет Союз ла Индия угустылар.

Индиянын жаңы премьер-министри Раджив Ганди гран ары жаар бойынын баштапкы жорыгын Совет Союз жаар ууландырганы Совет албатыларла колбуларга көп шыра көргөн Индиянын албаты-калыгы аңылу учур берип турганын кереледи деп Делиде «Индиан экспресс» газет бичип туру.

Индиянын башкарузынын делегациязы премьер-министр Раджив Гандиге баштадып, Совет Союзка келип жүргени телекейдин жүрүминде жаан учурлу. Совет Союз, совет улус Индияла нажылык колбуларлу болотон озодон бери жанжыккан колбуларды мынан ары там тыгыдарга кичеенип жадылар.

Н. КУЛОВ

САНАА АЛЫНАР ÖЙ ЖЕТКЕН

Öдүп жаткан жылда 30 майда Женевада ядерный ла космический жуу-жепселле колбулу сурактарга учурлалган советско-американский эрмек-куучындардын экинчи бөлүги башталды. Онын баштапкы бөлүги (12 марттан 7 майга жетире) күч айалгада өткөн, Вашингтоннын башкараачылары эмди тура жагыс ла сөстөрдө эмес, же чын керекте керсү шүүлте алыжарына белен болгондорун көргүспедилер. Онын төс шылтагы — жагыс ла Женевада эмес — Вашингтоннын жуу-жепселди оног ары көптөдөрине, оны космический телкемге чыгарарына ууландырылган жеткерлү планыла колбулу.

Эмди космический телкемди жуу-чактын керегине тузаланарыла колбулу сурактар баштапкы учурлу жерге чыкты. Же онызы жагы керек эмес. Туку 1972 жылда май айда СССР ле США ортодо ракетадан коруланар системаны (ПРО) көптөтпөзи керегинде договор тургузылган. Андый болордо, ол до өйлөрдө космический телкемди жуу-чактын амадузына тузаланарынын жеткири ајаруда болгон.

Космосто научно-шинжүлү иштер өткүрөтени США-да 50-чи жылдарда башталганы јарлу. Качан 1981 жыл башталып турарда, Рейган Ак турага кирген кийнинде «јылдыстардагы жуу-чак керегинде идея» аайынча пландар тургузары эрчимдү башталган. Же ол ондый пландар керегинде тургуза ла јарлабаган. Же качан Бириктирген Штаттарда жуу-чакла колбулу идея көлјип чыккан кийнинде, ол керегинде оны жагы программа деп јарлаарга јараар деп бодогондор. Онын төс амадулары кандый? Олор көп. Олордын эн ле төс учурлуларын көрөли.

Баштапкызы. Рейган 1983 жылда 23 мартта куучынында келер өйдөги төс задача — ончо ядерный жуу-жепселди јоголторы деп айткан. Онызы көп ученылардын ла политиктердин, ол тоодо американский, темдектегениле, «бистин өйдөги улу јаан төгүн» болуп јат.

А јартын айтса, куучын жуу-жепсел јанынан США-нын чик јок акалаарын, оног улам телекейди бийлеерин јеткилдеери керегинде болгон до, болуп та јат. Мында керек атомный бомбанын историязына түңей. Ол тушта андый бомба жагыс

ла США-да болгонын тузаланып, онын башкараачылары телекейге бойларынын ээжилерин јондоор аргалу болгондорына иженген.

Экинчизи. США-нын бойындагы да айалга кату. Филадельфияда улус јуртаган кварталды бомбалаганы мында эмди социальный ла экономический сурактар канча кирези курчыганын керелеп туру. Байла, мындагы кезик улуска «јылдыстардагы јуу-чактын» программазы экономический кучтерден чыгар арга берер, экономиканын, озо ло баштап онын военный бөлүктеринин, өзүмине тебү берер деп билдиретен ошкош.

Учинчизи. Советский Союзты, социалистический најылыктын ороондорын ума јок көп военный чыгымдар эдерине албадаарга, јуу-јепселди көптөткөнинен улам онын экономиказын ујаададарына ченежетени.

1972 жылдан бери ядерный јуу-јепсел сүрекеј јаан бускаланду ийде-күчтү болгонына үзеери, ого төзөлгөлү јаан кубулталар болбоды. Оны јетиретен аргалар — өскө керек. 1972 жылда ракетадан коруланар система төзөгөни ядерный табарунын јеткерин торт јоголтор арга берер деп бодогондор. Је андый шүүлте јастыра болгоны јарталды. Је «јылдыстардагы јуу-чак» деп адалган идея стратегический ядерный ракеталардын согултазын токтодорына ла коруланып турган јанынан, ол эмезе США-нын јерине бир де ядерный боеголовка түшпезин јеткилдеерине учурлалган.

Баллистический ракета учуп чыгала, атмосфераны 200—300 секундка (3—4 минут) өдүп јат, онын кийнинде јуучыл бөлүктери айрылат. Стратегический јуу-јепселди астадары керегинде СССР ле США ортодо 1979 жылда июнь айда кол салган договор аайынча бүгүнгү баллистический ракетанын боеголоказы оннон көп болбос учурлу. Андый болордо, кажы ла ракета јуучыл 10 блок божодор аргалу, озор онын кийнинде табару эдетен объектке ууландырылып јат.

Ол блокторло кожо көп тоолу ла јүзүн-башка төгүнчик блоктор божодылат. Онон улам туку 1972 жылда май айда чын ла стратегический табарула тартыжатаны сүрекеј күч деген шүүлте эдилген. Андый көп тоолу объекттер космосло секундта 8 километр түрген учуп, онын кийнинде атмосферага түжет. Озо баштап, боеголовкаларла тартыжуны атмосферанын үстинде өткүрери керегинде шүүлте болгон. Је анда танманын чыны ла төгүнчигин анылаарга сүрекеј күч. Төгүнчик объекттин бескези јенгил учун атмосферада онын учужы араайлай берет. Шак ла мында, арткан сүрекеј кыс-

ка өйдин туркунына, ракеталар жуучыл блокторды түрген жоголтор учурлу.

Ракетадан мындай эп-аргала коруланарын ол өйлөрдө жарамыкту деп бодогондор. Же американский администрациянын бир канча жаңы пландарыла болзо, — озор көп учуралдарда бой-бойларына келишпес, кезикте удур-тедир болот — космосто көп тоолу жуучыл станциялар төзөөр, оноң кандый бир эп-аргала ракетаның бойын стартта жоголтор.

Беженинчи жылдарда бу проектти ученыйлар көрөлө, жарабас деп шүүлте эткендерин темдектеер керек. Андый да болзо, эмди ракеталарды жаңыс ла космостон божоткон оок ракеталарла эмес, же анайда ок лазерле, өскө дө жаңы эп-аргаларла жоголторы керегинде айдыжып турулар.

Лазер керегинде 70-чи де жылдарда жарт болгон. Бу өткөн өйлөрдин туркунына ол жаынан аңылу өзүм болгон до болзо, кайкамчылу ла неме жок. Темдектезе, учуп жүрер военный лабораторияда тургузылган американский лазердин ийде-күчи тагынан ракетала тартыжар жуучыл jepceлге керектү кеминен 10 миллион катапка ас. Ускорительдерле керек база андый. Бу керекте билдирлү революционный ичкери алтам эдилбеген.

Вашингтоннын космосло колбулу пландары жаынан көрүм-шүүлтелер США-нын бойында да жүзүн-башка. Жартын айтса, Рейганның бу пландардын бүткени ядерный жуу-jepceлди эскиредип, кереги жок эдип койор, ол эмезе ядерный жуу-jepceлдин жеткерин бүткүлинче жоголтор деген шүүлтези төгүн ле жастыра болуп жат. Ол жаынан бүгүн научный ишчилердин шүүлтези жаңыс. Экинчи жаынан удур табару эдерине космоско чыгаратан жуу-jepceл бойы сүрекей чүмдү ле иженчилү эмес. Јер айланып турган учун, канча жүс мун километр бийиктеги спутниктер керектү объекттин үстинде лампочка чылап жаңыс јерде турар арга жок. Озор үзүк жогынан учуп жүрер учурлу. Андый болордо, өштүнинг јеринин үстинде жаантайын андый жуу-jepceл тударга јерди айландыра бастыра космический телкемди жуучыл станцияларла толтырарга келижер эди.

Андай арга бар да болзо, ол коркышту баалу. Је керек өскөзинде. Андый система сүрекей кыска өйдин туркунына, эки ле минут кирези өйгө, материктен ле суунын алдыла жүрер немелерден стартовать эдип турган бир канча мун ракетаны жоголтор аргалу. Ол ок өйдө ол системаларда ыраакка учар канатту ракеталарга, бомбардировщиктерге удурлажар аргазы бар ба?

Бу системалар јангыс та сүрекей чүмдү эмес, је олордын бойлорын јоголтотоны күч эмес. Ол жүзүн-башка, бой-бойларыла колбулу системалардын комплекси: јоголтотон объекти табар, ого чикелеп ууландырат, колбуны ла башкартуны јеткилдеер. Ол космостогы сүрекей јаан телескоп, сүрекей јаан күскүлер ле локационный системалар, радарлар ла өскөзи де.

Кыскарта айтса, андый система тутканынан туза ас. Је космосты жүзүн-башка јуу-јепселле толтырат арга бар, онызы сүрекей јеткерлү. Андый јуу-јепсел баштапкы согултанын јепсели болор аргалу, онын учун јеткерлү. Ого үзеери США өскө дө военный программаларды оноң ары өскүрип туру.

Космический јуу-јепсел бастырателекейлик полицейскийдин амадузы. Ол Советский Союзка ла бастыра телекейге јеткерлү. Је ол анайда ок США-нын бойына јеткерлү, ненинг учун дезе, андый јуу-јепселди тузаланган учуралда удур каруулу согулта болор. Онызын история јангыс катап көргүскен эмес.

Бир темдек. Американецтер алтанынчы јылдарда айрыла берер бир канча боеголовкалу ракеталар эдерин баштап тура, Советский Союзта төзөлип јаткан ракетадан коруланар глобальный системаны өдөр аргалар керегинде куучындар болгон. Онын кийнинде ракетадан коруланар система болбос деп айдышкан. Андый да болзо, США айрылыжар боеголовкалу системаларды эдерин оноң ары көндүктирип турган. Олор андый ракеталар бисте жүк ле 15—20 јылдын кийнинде болор деп бодогондор. Бис ологго каруу эдип андый ракеталарды тоолу ла јылдардын бажында эдип алганыс. Эмди США-нын военачальниктери ле олордын учунылары айрылыжа берер боеголовкалар эткени јаан јастыра деп бодоп турулар. Космический јуу-јепсел эдери ле колбулу иштер — американецтердин јангы јаан јастыразы. Түзедип болбос јеткерлү јастыра. Андый системалар ядерный јуу-јепселди јоголтор арга берер дегени јастыра.

Мында куучын јаан төгүнчик кампания керегинде болуп јат. Олор бис табару керегинде эмес, а коруланары керегинде айдып јадыс, бис улуска удурлажа эмес, а ракеталарга удурлажа јуулажарга турубыс, куучын ракетадан коруланары керегинде болуп туру деп көргүзерге ченежип јадылар. Је андый куучындарла коштой, табарунын јуу-јепселин там ла көптөдип турулар. Олордын төс амадузы — өштүге баштапкы согулта эдер аргалу болоры, ол ок өйдө бойына каруулу согулта болбозын јеткилдеери.

Советский Союз јанынан каруу кандый болор? Куучын чўмдў научный, технический, экономический сурактар керегинде ине. ТАСС-тын интервьюсында СССР-дин коруланарынын министринин нўкўр Соколовтын айтканыла, СССР карууны эн ле једимдў эп-аргала берер.

Кыскарта айтса, Советский Союзта агрессорго эн ле једимдў согулта берер ончо арга-кўч бар. Онызы США бойынын ўйинде ле чике ондогоны јаан учурлу болор эди. Нўкўр М. С. Горбачев быјыл 11 июльда КПСС-тин Тўс Комитединде научно-технический ўзўмди тўргендедери керегинде сурак аайынча ўткўн јуунда кезем айткан: «Советский Союз мынан да ары јуу-јепселди ума јок кўптўдўрин токтодоры учун эрчимдў туружар, је империализмнин агрессивный политиказын ла јеткерлў кылыктарын кўрў тура, бис бойысты военный јанынан акалаар арганы кемге де бербезис. Совет албатынын кўўн-табы андый».

Советский Союз јуу-јепселди јаныдан онон ары кўптўдўрин токтодоры учун тартыжуны бойынын ујаны учун ўткўрип турган эмес. Оныла коштой, американецтер бойынын ороонынын экономиказыла не болуп турганын ондобой јадылар ба? Чын, Америка бай ороон. Андый да болзо, олардын белетеп турган јангы военный программазын, экономический аргалардын кўргўскениле бўдўрерине ийде-кўчтў американский де экономиканын кўчи јетпес.

Быјыл май айда США-нын саду аайынча министриле Болдриджле куучынында М. С. Горбачев айткан: «Башка-башка бўлўктерде СССР ле США ортодо бой-бойларына тузалу ла једимдў колбуларла ўмў-јўмў иштеерине керектў айалга бар. Советско-американский колбуларга буудак болгон тошты эргизер ўй јеткен, а јуу-јепселди кўптўдўтўнин, ўштўжип јамандажатанын тогырар, јартап айтса, «орооп» койор керек. Бистин программабыс андый. Бу программа јўрўмдик учурлу, чындык, бўдўрер аргалу, ол телекейдин албатыларынын амадуларына јарамыкту. Вашингтонго до терен сананар ўй келген ошкош.

Д. А. СОРТЫЯКОВ,
КПСС-тин обкомынын лекторы

4 акча

